

3. Микитенко Д. О. Методичні підходи до моніторингу основних компонент соціальної безпеки держави / Микитенко В. В., Микитенко Д. О. / [під заг. ред. Л. І. Ільчука]. – К.: Салютіс, 2007. – 89 с.

4. Экономическая безопасность государства и информационно-технологические аспекты ее обеспечения / [Андреев Д. А., Веклич О. А., Микитенко В. В. и др.] / под общ. ред. Г. К. Вороновского, И. В. Недина. – К.: Знання України, 2005. – 664 с.

7. Статистичний щорічник України за 2007 рік / [за ред. О. Г. Осауленка] / Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2008. – 584 с.

8. Паливно-енергетичні ресурси України: стат. зб. / Державний комітет статистики України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2006. – 306 с.

9. Промисловість України у 2001–2006 рр.: стат. зб. / [за заг. ред. Л. М. Овденко] / Державний комітет статистики України. – К., 2007. – 302 с.

10. Зведені показники фінансово-господарської діяльності підприємств та організацій Міністерства промислової політики України. – К.: УкрДНВЦ “Квант-Модуль”, 2008. – 107 с.

11. Основні економічні показники діяльності підприємств України – суб’єктів підприємницької діяльності за 2005–2006 рр.: стат. бюл. – К.: Держкомстат України, 2007. – 221 с.

12. Потенціал України та його реалізація // Аналітичний звіт “Розбудова спроможності до аналізу соціально-економічних результатів і потенціалу в Україні”: у 2 т. – К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2008.

Т. 1. – 2008. – 110 с.

Т. 2. – 2008. – 56 с.

13. Данилишин Б. М. Феноменологічні альтернативи економічного зростання України: [монографія]: у 2 т. / Данилишин Б. М., Микитенко В. В. – К.: РВПС України НАН України, ЗАТ „Нічлава”, 2008.

Т. 1. – 2008. – 336 с.

УДК 330.332

Ю. П. Дудка

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ З УРАХУВАННЯМ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті розкриваються проблеми гарантування економічної безпеки держави в умовах розвитку глобалізаційних процесів. Зроблено спробу знайти найбільш оптимальні моделі державного управління економічною безпекою за умов інтеграції України до світового економічного простору. Державне регулювання економікою в умовах глобалізації розглядається через ефективну взаємодію всіх гілок влади як першочергова умова гарантування безпеки економічної системи.

© Ю. П. Дудка, 2009

12

Ключові слова: економічна безпека держави, глобалізаційні процеси, державне регулювання економіки, ефективність управління.

В статье раскрываются проблемы гарантирования экономической безопасности государства в условиях развития глобализационных процессов. Сделано попытку найти наиболее оптимальные модели государственного управления экономической безопасностью в условиях интеграции Украины в мировое экономическое пространство. Государственное регулирование экономикой в условиях глобализации рассматривается сквозь эффективное взаимодействие всех вервей власти как основное условие гарантирования безопасности экономической системы.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, глобализационные процессы, государственное регулирование экономики, эффективность управления.

In the article the problems of guaranteeing of economic security under the conditions for the development of the globalization processes are revealed. This has made the attempt to find the most optimum models of the state administration of economic safety in the conditions of the Ukraine integration into the world economic space. Government control of the economy under the conditions of globalization is examined through effective interaction of all of its branches authority as the basic condition of securing safety of economic system.

Keywords: economic security of the state, globalization processes, government control of economy, management efficiency.

Глобалізація соціально-економічних процесів, з одного боку, супроводжується формуванням нових умов і джерел розвитку, а з іншого – містить у собі технологічні, економічні, соціальні, цивілізаційні виклики. Сучасні фінансово-економічні кризи набувають глобального характеру і можуть мати катастрофічно руйнівні наслідки. Тому економічна безпека розвитку становить ключову складову політики кожної держави та є атрибутом як країн-лідерів світової цивілізації, так і держав, що розвиваються [1].

Гарантування економічної безпеки держави і формування механізмів підвищення ефективності управління нею є одним із пріоритетних завдань в умовах сучасного, всеохоплюючого впливу глобалізації та її дії на економіку держави. Аналіз соціально-економічної ситуації в Україні показує, що основну загрозу економічній безпеці становлять саме глобалізаційні процеси. Тому дослідження питань підвищення ефективності державного регулювання економічною безпекою держави в умовах глобалізації – це головне завдання гарантування національної безпеки країни в цілому.

Проблему всеохоплюючого впливу глобалізаційних процесів на економічну безпеку держави аналізували такі дослідники як: Білорус О. Г., Данилишин Б. М., Дарнопих Г. Ю., Жаліло Я. А., Кругман П., Міль Дж., Пастернак-Таранушенко Г. А., Самуельсон П., Смітт А., Солоу Р., Степаненко А. В., Шенфілд С. та інші.

Основи підвищення ефективності управління економічною безпекою полягають саме в узгодженні безпеки різних рівнів ієрархії. Іншими словами, необхідно мінімізувати ризики діяльності об'єктів усіх рівнів як кримінальних і

тіньових структур, так і офіційної економіки. Територіальні суб'єкти повинні мати змогу розробляти власну перспективну стратегію діяльності. Саме тому в питанні управління найбільш актуальною є проблема співвідношення і зміцнення економічної безпеки різних ієрархічних рівнів.

Необхідність впливу на економічну безпеку на різних рівнях, а також взаємозв'язок цих рівнів вимагає розробки й використання системного підходу до управління безпекою. Він передбачає більш широке дослідження явищ і процесів, ніж це звичайно роблять економісти, а також включає до свого складу виділення внутрішнього і зовнішнього середовища та їх взаємозв'язків.

Основне завдання управління стійкістю системи пов'язане з дослідженням комплексу процесів планування, аналізу і контролю за всіма функціональними, територіальними та іншими підсистемами.

Аналіз економічної безпеки як певного стану системи, що робить можливим або забезпечує безкінечне функціонування власне системи в умовах негативних або небажаних впливів зовнішнього та внутрішнього характеру, свідчить, що управління економічною безпекою є складною відкритою системою.

Велика кількість факторів, які впливають на рівень економічної безпеки, та її структурна складність дають змогу виділити множину структур з метою адекватного опису цього виду безпеки та її управління.

Виходячи з цього, процесу визначення управляючого впливу повинен передувати аналіз загроз економічній безпеці, системи і стану керованої системи, а саме: управління економічною безпекою повинно спрямовуватися не тільки на зменшення втрат від реалізації конкретної загрози, але й на ефективну ліквідацію її наслідків. Подібний підхід отримав назву адаптивного управління безпекою.

Важливим аспектом функціонування системи управління економічною безпекою в умовах глобалізації економіки є розробка методів оцінки поточних станів системи, отримання достовірної інформації і формування керівних впливів. Для вирішення цієї проблеми необхідно:

- виявити множину безпечних станів системи за кожним показником;
- розрахувати ефективну траєкторію її поведінки для виходу на безпечний стан;
- визначити проміжні стани системи і затрати на перебування в них та вартість переходу в наступний стан.

Проблема конструювання системи управління економічною безпекою в умовах глобалізаційних процесів вирішується в два етапи. Перший полягає в побудові множини безпечних станів, здійсненні їх економічної оцінки і визначенні кінцевого стану, другий – у синтезі управління, яке повинно привести систему до цього стану.

При існуванні відхилень різного характеру по будь-якому фактору безпечний стан може бути досягнутий шляхом вирівнювання. В цьому випадку можливі два варіанти управління: перший базується на поверненні фактору до еталонного стану з метою подальшого функціонування згідно із запланованою раніше схемою, другий передбачає побудову нового програмного управління, яке за певний проміжок часу приведе систему до безпечного стану.

Чисельність факторів, що розглядаються, можна визначити в процесі їх ранжування за ступенем впливу на стан економічної безпеки системи з урахуванням

їх керованості і вартості керування ними.

Необхідним елементом покращення управління безпекою є кількісна оцінка її рівня, яка дає змогу у випадку існування істотних порушень або відхилень визначити ступінь близькості системи до межі її стійкості, де буде втрачена передбачуваність її змін у відповідь на зовнішні і внутрішні впливи.

В умовах впливу глобалізації на національну економіку роль держави як ефективно діючого менеджера ще більше зростає. Тому від того, наскільки чітко буде вибудована стратегія державного впливу на економіку, залежить захищеність держави від впливу ризиків, що несе глобалізація. Зокрема, зараз світова фінансова криза стане тестом на міцність держави і виявить ступінь чіткості й збалансованості, взаємодії всіх органів влади, які відповідальні за гарантування економічної безпеки. Наводимо схему взаємодії органів влади в процесі ефективного державного регулювання економікою (рис.).

Рисунок. Схема забезпечення ефективного державного регулювання національною економікою

Метою органів державного регулювання економіки є збереження цілісної та ефективно діючої національної економіки і гарантування економічної безпеки

держави в умовах підвищення рівня глобальних ризиків.

Стратегічними напрямками діяльності держави в умовах глобалізації є: лібералізація економічних відносин, макроекономічна стабілізація, реформування відносин власності через широке роздержавлення та приватизацію майна, формування повноцінної правової бази, орієнтованої на впровадження ринкових механізмів господарювання, підтримка і захист усіх форм власності.

Головною метою стратегії економічної безпеки України у період глобалізації є такий економічний розвиток, при якому можливо створити умови для розвитку соціально-економічних інтересів громадян, досягнути макроекономічної стабілізації, зберегти цілісність держави, що й забезпечать її економічну незалежність [2]. Без економічної безпеки неможливо вирішити жодне завдання як на внутрішньодержавному, так і зовнішньополітичному рівнях.

Державне прогнозування економічного і соціального розвитку – це науково обгрунтоване передбачення напрямів розвитку країни, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів економічного й соціального розвитку. Прогноз є засобом обгрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень органами законодавчої й виконавчої влади, місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів [3].

Державна стратегія повинна забезпечувати:

- вирішення внутрішньополітичних, економічних, соціальних завдань, зважаючи на національні інтереси;
- активний вплив на світові процеси, які зачіпають національні інтереси України;
- зростання конкурентоспроможності підприємств на світовому ринку;
- підвищення рівня якості життя, збереження соціальної злагоди в суспільстві.

Державна стратегія включає: характеристику зовнішніх та внутрішніх загроз економічній безпеці України як умови, що створюють небезпеку життєво важливим економічним інтересам громадян, суспільства та держави; визначення критеріїв та параметрів, які забезпечують національні інтереси в галузі економіки; реалізацію державної стратегії, що повинна здійснюватись через систему показників макроекономічних, екологічних, демографічних, технологічних та інших показників.

Концепція міжнародної економічної безпеки ґрунтується на таких положеннях [4]:

- економічна безпека держав є важливою невід’ємною частиною загальної безпеки;
- основи системи безпеки в економічній сфері містять у собі виключення з міжнародної практики всіх форм дискримінації;
- відмова від політики економічних блокад і санкцій, якщо це прямо не передбачається рекомендаціями світового співтовариства;
- спільний пошук шляхів справедливого врегулювання проблеми заборгованості;
- встановлення нового світового економічного порядку, який гарантує рівну

економічну безпеку для всіх держав;

- розробка принципів використання на благо світового співтовариства, перш за все країн, що розвиваються, частини коштів, які будуть вивільнитися в результаті скорочення військових бюджетів; об'єднання зусиль у дослідженнях та мирному використанні космосу, вирішенні глобальних проблем, від яких залежить доля цивілізації;

- гарантування міжнародної економічної безпеки залежить від вирішення питань військової, політичної, гуманітарної сфер;

- додержання принципу економічної недискримінації при гарантуванні економічної безпеки держав світу.

Становлення системи економічної безпеки повинно ґрунтуватися на принципових положеннях її гарантування шляхом розробок правових норм, які регулюють відносини у сфері міжнародної економіки, створення органів державної влади та управління в цій сфері, визначення основних напрямів їх функціонування, а також налагодження відповідних механізмів контролю за діяльністю цих органів.

Метою діяльності організаційно-управлінських формувань із гарантування економічної безпеки є підтримка сприятливого функціонування державної і регіональних економічних систем, виявлення загроз і вжиття адекватних заходів щодо їх відвернення та нейтралізації, захист економічних інтересів різних рівнів, забезпечення соціально-економічної спрямованості економіки [4].

Організаційно-економічний механізм гарантування економічної безпеки повинен відповідати наступним вимогам:

- функціонувати в межах чинного нормативно-правового поля;
- надійно захищати національні і регіональні економічні інтереси;
- надавати можливість прогнозування і своєчасного відвернення загроз та несприятливих процесів в економічній безпеці;
- ефективно функціонувати як у звичайних, так і надзвичайних ситуаціях;
- мати чітку структуру і функціональне розмежування органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.

Основи підвищення ефективності управління і стратегічна мета гарантування економічної безпеки в умовах глобалізації полягають у створенні прийнятних умов для життя та розвитку особистості, соціально-економічної стабільності суспільства і збереження цілісності держави, успішного протистояння впливу внутрішніх і зовнішніх загроз на основі достатньої забезпеченості необхідними ресурсами. Завданням державної стратегії в цій сфері є створення умов для економічного зростання виробництва, високої конкурентоспроможності продукції в умовах глобалізації, підтримка науково-технічного потенціалу, не допущення зниження рівня життя населення до порогових значень, збереження соціально-економічної стабільності в суспільстві.

Сьогодні головними суб'єктами світової економіки є транснаціональні корпорації. Їх склад, структура, співвідношення економічної могутності будуть безперервно змінюватись. Коло країн базування таких корпорацій, очевидно, розширюватиметься перш за все за рахунок нових індустріальних держав. Безперервно будуть відбуватися злиття та поглинання компаній різних країн, так що кількість двонаціональних корпорацій збільшуватиметься. В той же час не можна

виключати і можливість розпаду транснаціональних конгломератів, які надзвичайно розширилися, виділення з їх складу більш компактних дієздатних структур.

Зростаюча глобалізація економічного життя на рівні ТНК все більше вимагатиме відповідної макроекономічної політики на державному та міжнародному рівні. Ця політика матиме два напрями: по-перше, подальша регіоналізація світової економіки та, по-друге, розширення функцій і закріплення універсальних міжнародних організацій.

Конкурентна боротьба між ТНК на світовій арені буде поєднуватись та переплітатися із суперництвом між регіональними об'єднаннями. Загальною тенденцією для найбільш успішних угруповань стане поступове посилення їх наднаціонального характеру, розширення повноважень їх спільних міждержавних та наднаціональних органів.

Для чіткого розмежування функціональних особливостей у співвідношенні державних і транснаціональних цінностей вважаємо за доцільне застосування порівняльного аналізу (табл.) [5].

Таблиця

Порівняльна характеристика основних ознак держави та ТНК

Категорія	Держава	ТНК
Територія	Територія із статичними кордонами, обумовленими історичними передумовами розвитку	Геоелектронічний простір з динамічними кордонами як наслідок сукупної дії векторів впливу
Категорія	Держава	ТНК
Організаційна структура	Адміністративно-територіальний поділ, регіони, області, округи, централізоване управління	Управлінська структура як моно-, так і поліцентричного типу, підрозділи і філії регіонального, національного, локального рівня
Економіка	Національна економіка з галузево-територіальними пропорціями, що склалися внаслідок комплексного впливу суспільно-географічних факторів	Глобальний відтворювальний цикл виробництва, сформований завдяки стратегії та відповідно до місії корпорації
Соціальне середовище	Населення, етнокультурна спорідненість, менталітет, національні традиції	Полінаціональність із тенденціями уніфікації, вестернізації, макдональдації
Використання трудових ресурсів	Соціальна політика, система пільг для соціально незахищених верств населення	Використання робочої сили з мінімальними витратами.
Науково-технічна діяльність	Фундаментальні дослідження в галузі суспільних, гуманітарних, технічних наук	Інтенсивна інноваційна діяльність, спрямована на високорентабельні технологічні впровадження
Джерело фінансування	Доходна частина бюджету	Приватний капітал, перехресні міжкорпоративні інвестиції.
Фіскальна система	Орієнтована на наповнення бюджету і розвиток внутрішнього ринку	Власної немає. Уникнення від сплати податків на території приймаючої сторони
Зовнішня політика	Інерційність і консервативність, вагомість внутрішньої політичної ситуації	Гнучкість, домінанта економічних інтересів, повне підпорядкування внутрішньої політики зовнішній
Міжнародне співробітництво	Участь у міжнародних проектах, об'єднаннях організаціях	Стратегічні міжкорпоративні альянси

Державне утворення внаслідок сукупності притаманних йому ознак поступається ТНК за економічним ефектом своєї діяльності. Держава має обмежену ресурсну базу, значні видатки бюджету через дотації в соціальну сферу і різноманітні програми. Чинники, що обумовлюють розвиток держави, більш складні й диверсифіковані, тому вона має використати переваги щодо правового поля регулювання, зокрема на міжнародному і регіональному рівнях. Для ТНК механізм отримання переваг від територіальної спеціалізації країни в міжнародному поділі праці значно спрощений, до того ж вони можуть впливати на її формування у власних інтересах. Різновидом ТНК у фінансовій сфері є транснаціональні банки (ТНБ) – одночасно наслідок і стимулюючий чинник розвитку процесів глобалізації.

Дослідження галузевої структури і територіального розміщення транснаціонального виробництва здійснено на основі аналізу діяльності 100 найбільших ТНК світу, 50 ТНК країн, що розвиваються, та 25 ТНК Центральної та Східної Європи.

До виявлених особливостей галузевої структури ТНК належать значні відмінності відповідно до рівня соціально-економічного розвитку країн базування зі зменшенням ресурсоорієнтованих, низько- та середньотехнологічних виробництв у держав, що розвиваються, та країн Центральної та Східної Європи. Розподіл ТНК у межах потрійної структури ядра світової економіки вказує на домінування країн Західної Європи. У той же час урахування периферійного оточення дає змогу зробити висновок про паритетність існуючих центрів сили [5].

Логіка життя в умовах глобалізації неминуче вимагатиме розширення та посилення міждержавного регулювання міжнародної економіки, узгодження правових норм, правил поведінки та, що особливо важливо, їх реального дотримання.

Література

1. Білорус О. Г. Глобалізація та національна стратегія України / О. Г. Білорус. – К.: ВО “Батьківщина”, 2001. – 300 с.
2. Степаненко А. В. Глобалізація, конкурентоспроможність й економічна безпека: проблеми взаємодії та взаємозв’язку / А. В. Степаненко // Продуктивні сили України. – К.: РВПС України НАН України. – 2007. – № 1 (002). – С. 71–81.
3. Закон України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України” № 1602-III від 23 березня 2000 р. // Відомості Верховної Ради. – № 25. – С. 32–41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1602-14>.
4. Тищенко О. В. Глобалізація економіки та економічна безпека України як складова національної безпеки / О. В. Тищенко // Вісник НБУ. – 2004. – № 1(25). – С. 53–56.
5. Маруняк Є. О. Суспільно-географічна оцінка процесів глобалізації: перспективи України / Є. О. Маруняк // Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., 20-21 квіт. 2004 р. – К.: ВГЛ Обрії, 2004. – С. 70–71.